

Dierenwelzijnslessen voor basisscholen

Kippen

Inleiding

Sommige mensen houden kippen voor de gezelligheid of omdat ze het leuk vinden om naar ze te kijken. Maar kippen worden in Nederland vooral gehouden voor het vlees en de eieren. In de volgende hoofdstukken leggen we jou uit waar een kip vandaan komt, hoe ze gehouden kunnen worden en wat kippen wel en niet leuk vinden. Om te zorgen dat kippen zich fijn voelen, zijn er regels gemaakt waar boeren zich aan moeten houden. Daarnaast leer je ook hoe het eitje en de kipnuggets die jij eet op je bord komen.

Kippen

Foto: Rob Doolaard

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Inhoudsopgave	3
1. Soorten	5
1.1. Wilde kippen	5
1.1.1. Meer weten? Wilde kippenrassen	5
1.2. Kippenrassen	5
1.2.1. Meer weten? Sierkippen en andere soorten kippen	6
1.2.2. Meer weten? Legrassen	6
1.2.3. Meer weten? Vleesrassen	6
2. Gedrag	7
2.1. Verzorging	7
2.1.1. Meer weten? Veren	7
2.1.2. Meer weten? Ruien	8
2.2. Leven met andere kippen	8
2.2.1. Meer weten? Pikorde	9
2.3. Rusten	9
2.4. Voortplanting	10
2.4.1. Meer weten? Hanen	10
2.4.2. Meer weten? Hennen	10
2.4.3. Meer weten? Eieren leggen	11
2.4.4. Meer weten? Een goed plekje om een ei te leggen	12
2.4.5. Meer weten? Kuikens	12
3. Eten en drinken	13
4. Zintuigen	14
4.1. Zien	14
4.1.1. Meer weten? Rood	14
4.2. Horen	15
4.3. Voelen	16
4.4. Ruiken	16
4.5. Proeven	16

5. Gezondheid	17
5.1. Voer	17
5.2. Een gezonde kip	18
5.2.1. Meer weten? Ziek	18
6. Hokken en stallen	20
6.1. Gangbare stallen	20
6.2. Scharrelstallen	21
6.3. Vrije uitloopstallen	22
6.4. Biologische stallen	23
7. Wetten en regels	25
8. Vlees en eieren	26
8.1. Hoe ziet een ei eruit	26
8.2. Hoe komen eieren in de winkel terecht	26
8.3. Fokkerijen	28
8.4. Vleeskuikensector	28
8.5. Legkuikensector	28
8.6. Pakstation	28
8.7. Eistempel	28
8.7.1. Meer weten? Eierdozen	29
9. Welzijn	31

1. Soorten

Kippen die door mensen gehouden worden, zijn er in verschillende soorten en maten. Ze stammen af van wilde kippen. Mensen zijn deze wilde kippen vroeger als huisdier gaan houden en hebben ze veranderd in de kip die we tegenwoordig kennen. We houden kippen voor hun eieren of voor het vlees (bijvoorbeeld de kipnugget op je bord). Ook worden kippen voor de hobby gehouden door mensen thuis in de tuin.

1.1. Wilde kippen

De kippen die we nu zien en kennen, zijn ontstaan uit wilde kippenrassen. Ongeveer 8.000 jaar geleden begonnen mensen wilde kippen te houden. De mensen van vroeger kozen met welke dieren ze verder wilden fokken en met welke dieren niet. De beste kippen (bijvoorbeeld die met de mooiste kleur, of die de meeste of grootste eieren legden) lieten ze kuikentjes krijgen. Hierdoor veranderden de kippen die ze hielden. Er kwamen meer kippen met mooie kleuren of die veel of grote eieren legden.

Bankivahoen

Foto: Lip Kee Yap

1.1.1. Meer weten? Wilde kippenrassen

De kippen die wij tegenwoordig kennen, zijn ontstaan uit vier wilde kippenrassen. Deze vier kippenrassen zijn:

- Bankivahoen
- Ceylonese hoen
- Sonnerathoen
- Vorkstaarhoen

1.2. Kippenrassen

Over de wereld ontstonden duizenden kippenrassen. De meeste rassen zijn door de mensen zelf gefokt door dieren te kiezen die bijvoorbeeld mooie veren hebben of veel eieren leggen. Zo zijn verschillende rassen ontstaan voor bepaalde boerderijen (bedrijfsrassen, kippenrassen die gehouden worden speciaal voor de eieren of het vlees) en voor de hobby (bijvoorbeeld sierkippen). De bedrijfsrassen worden in legrassen en vleesrassen ingedeeld. Een vleesras is vooral gekozen op een snelle groei en het maken van veel vlees. Legkippen zijn vooral gekozen op het leggen van veel eieren van een bepaalde grootte.

1.2.1. Meer weten? Sierkippen en andere soorten kippen

Naast de vlees- en legkippen zijn er andere soorten kippenrassen. Deze kippenrassen kan men onderverdelen in raskippen, sierkippen, krielkippen en dwergkippen. Raskippen zijn kippen die zoveel mogelijk lijken op hun wilde ouders van vroeger. Sierkippen vallen gedeeltelijk onder de raskippen, maar de sierkippen zijn wat sierlijker gebouwd en worden gefokt om aan shows mee te doen. Krielkippen en dwergkippen worden veelal door elkaar gebruikt. Allebei zijn ze klein, maar krielkippen zijn kippen die alleen in de kleine vorm voorkomen. Bij dwergkippen gaat het om een kleine vorm van een groot ras.

De kippenrassen die hierboven genoemd zijn komen in allerlei verschillende kleuren en vormen voor. Ze worden bijvoorbeeld gefokt voor hun mooie uiterlijk of hun tamme gedrag. Kippen zijn makkelijk om als hobbydier te houden.

Nederlandse sabelpootkriel

Foto: Renskos

1.2.2. Meer weten? Legrassen

Kippen van een legras zijn gefokt om veel eieren te leggen. De meeste dieren kunnen dan ook wel 250 eieren per jaar leggen! Er zijn bruine en witte legkippenrassen.

1.2.3. Meer weten? Vleesrassen

Kippen die tot een vleesras horen, zijn gefokt om snel dik te worden voor een dik stuk vlees. Er zijn vleesrassen die snel of langzaam groeien. Een snelgroeiend ras weegt op een leeftijd van zes weken ongeveer 2,5 kilogram. Dat zijn ongeveer 2,5 pakken suiker! Een langzaam groeiend vleesras doet er negen weken over om 2,5 kilo zwaar te worden. Vleeskippen zijn meestal wit of wit met wat bruine veren.

2. Gedrag

Kippen zijn nieuwsgierige dieren. Als een kip actief is, besteedt ze ongeveer de helft van de tijd aan het zoeken naar eten. Ze doet dit door te krabben op de grond en te kijken of er iets eetbaars bovenkomt. Dit gedrag noemen we scharrelen.

Ander gedrag van een kip is het onderzoeken van de omgeving waarin ze leeft, zichzelf verzorgen, leven met andere kippen, schuilen, slapen en een stof- of zandbad nemen.

Kippen die zich kunnen gedragen zoals ze willen zijn gezonder en actiever. Dit kan je ook terug zien in de hoeveelheid eieren en hoe snel de kip dik wordt. Als een kip zich niet kan gedragen zoals ze wil, kan ze boos en gestrest raken. Hierdoor kunnen kippen zelfs ziek worden!

Een dag uit het leven van een kip

Als een kip de ruimte heeft om rond te lopen, begint ze 's ochtend met het onderzoeken van haar hok. Ondertussen eet ze wat en soms poetst ze haar veren. Daarna legt ze een ei.

In de middag gaat de kip rusten. Ze gaat zonnebaden of neemt een stofbad. Als ze hiermee klaar is, gaat ze weer op zoek naar eten. Tenslotte zoekt ze een geschikte plek om te gaan slapen, bijvoorbeeld in een boom of op een zitstok.

Kippen nemen een zandbad

Foto: Rob Doolaard

2.1. Verzorging

Kippen houden hun veren schoon door ze met hun snavel te poetsen. Ze gaan met hun snavel eerst langs een plekje op hun stuitje, waaruit ze wat vet meenemen dat ze vervolgens tussen de veren wrijven. Andere manieren om hun veren schoon te houden zijn met de vleugels klapperen, de veren opzetten en de vleugels strekken. Kippen krijgen elk jaar nieuwe veren. Dat heet ruien.

Kippen vinden het fijn om een stof- of zandbad te nemen om zich schoon te houden. Op deze manier raken ze vuil en kriebelende beestjes (parasieten) kwijt. Een stofbad maakt de veren ook sterker, zodat ze minder snel breken.

2.1.1. Meer weten? Veren

Klik **hier** voor een filmpje als je meer wilt weten over veren.

(<http://tinyurl.com/proefjeveren>)

Kippenveren zijn er in vele kleuren

Foto: Albaum

2.1.2. Meer weten? Ruien

Elk jaar krijgen kippen nieuwe veren. Alle oude veren worden door nieuwe vervangen, dit noemen we ruien. Meestal gebeurt dit aan het einde van de zomer of aan het begin van de herfst. De veren zijn dan door het weer en slijtage aan vervanging toe. Ze vallen niet allemaal tegelijk uit, dit gebeurt heel geleidelijk. Na acht weken zijn alle veren vervangen.

Kippen die in een ruiperiode zitten, zien er anders uit, hun kam, poten en kinlellen zijn bleek en ze gedragen zich anders. Ze zijn duidelijk minder actief. Legkippen leggen geen eieren in deze periode, omdat ze bijna alle bouwstoffen uit het gebruiken voor hun nieuwe veren. Ze hebben dan geen energie meer om dan nog eieren te leggen.

2.2. Leven met andere kippen

Kippen leven in het wild in groepen. De grootte van de groep verschilt heel erg, van tien tot wel honderd dieren! Een kip kan wel 200 verschillende kippen herkennen en in kleine groepen weten ze wie de baas is en wie niet. Ze herkennen andere kippen aan hun kop. Er bestaat dan een rangorde, die bepaald wordt door de pikorde. Grote hanen of hennen met een grote kam zijn meestal de baas. Dieren die gepikt wordt, staan lager in de rangorde.

In een groep leven mannetjes (hanen) en vrouwtjes (hennen) en kuikens. De haan die de baas is, heeft de leiding over de groep. Een groep kippen is weer verdeeld in kleinere groepjes. In elk groepje weten de kippen wie de baas is. De kip die de baas is gaat voorop als ze eten zoeken en beschermt de groep bij gevaar.

Wist je dat!

Kippen zijn slimme dieren die goed kunnen leren. Dit komt doordat ze moeten leren en onthouden welke kippen er wel en niet in hun groep horen en wie de baas is en wie niet.

Kippen in een groep

Foto: Rob Doolaard

2.2.1. Meer weten? Pikorde

Kippen bepalen hun rangorde door middel van de pikorde. Kippen die altijd vooraan staan bij de voerbakken en drinkbakken en de beste plaatsen op de zitstokken hebben, zijn de baas. Ze staan hoger in de rangorde. De haan of hen die bovenaan de rangorde staat pikt alle andere kippen die in de groep zitten. De kip die als tweede geplaatst is in de rangorde wordt alleen door de eerst geplaatste kip gepikt. De tweede geplaatste kip mag vervolgens alle andere kippen in de groep pikken. Zo gaat de pikorde steeds verder. De pikorde is dus een duidelijke rangorde waarin iedere kip zijn plaats weet.

Het pikken betekent meestal 'wegwezen' of 'ik ga eerst'. Kippen pikken meestal op elkaars kop. Dit doet niet heel erg zeer. Als kippen elkaar pikken, hoeven ze niet boos op elkaar te zijn. Ze vertellen elkaar alleen wie de baas is. Een haan beschermt juist de hennen die laag in de rangorde staan.

Als er te veel kippen in een groep zitten kan er wel agressie ontstaan. Kippen worden dan wel echt boos op elkaar en gaan gemeen pikken, wat wel pijn kan doen. Als kippen met te veel in een klein hok leven, kunnen ze niet vluchten voor kippen die hoger in rang zijn. Kippen zijn dan vaker bang dan kippen die veel ruimte hebben en naar buiten kunnen.

Klik [hier](http://tinyurl.com/pikorde) voor een filmpje over pikorde.

(<http://tinyurl.com/pikorde>)

2.3. Rusten

Kippen leven in de natuur in een gebied waar bomen staan, zoals in een bos of struikgewas. Hier kunnen ze schuilen als er gevaar aan komt. Ook gebruiken ze de bomen om 's nachts in te rusten. In een boom zitten ze immers hoog en veilig. Kippen die gehouden worden in een stal rusten ook 's nachts. Dit doen ze op een zitstok. Als er zitstokken in een kippenhok zijn, kunnen kippen ook beter voor elkaar opzij gaan.

2.4. Voortplanting

Hanen zien er anders uit dan hennen en ze gedragen zich ook anders. Een vrouwelijke kip legt eieren. In het ei gebeuren een aantal dingen, zodat er later een kuiken uit kan komen. Een kuiken groeit verder tot een volwassen kip.

Duidelijk verschil tussen haan en hen

Foto: Andrei Niemimäki

2.4.1. Meer weten? Hanen

Een haan is meestal groter en mooier dan een kip. Hij heeft meer kleuren, glanzende siervveren, een grotere staart en ook de kam en kinlellen zijn groter.

Het gedrag van hanen is ook anders. Hij roept de hennen bijeen als er wat te eten is, hij beschermt zijn groep en hij versiert de vrouwtjeskippen op een speciale manier. De haan kan ook kraaien.

Haan met lange siervveren en grotere kam en kinlellen

Foto: Rob Doolaard

2.4.2. Meer weten? Hennen

Hennen beginnen meestal al eieren te leggen als ze vijf maanden oud zijn, maar hier kunnen nog geen kuikens uit komen.

De eerste eieren die een hen legt zijn niet de beste eieren. Als ze eenmaal begonnen is met leggen worden de eieren vaak na een maand beter. Vanaf 6 of 7 maanden kunnen er ook kuikens uit de eieren komen.

Hen met kleine kam en lellen en korte staart veren

Foto: Rob Doolaard

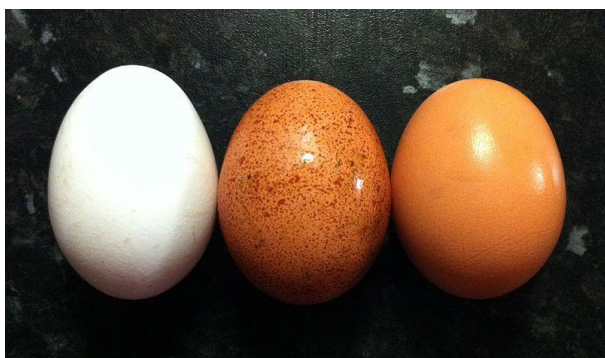
2.4.3. Meer weten? Eieren leggen

De leeftijd waarop hennen beginnen met eieren leggen is per ras verschillend. Sierkippen en raskippen leggen hun eerste ei als ze vijf tot zes maanden oud zijn en grote rassen als ze ongeveer zeven maanden oud zijn. Voor het leggen van eieren heeft een kip minstens 13 tot 14 uur daglicht nodig. De kip legt haar eieren niet zomaar ergens. Ze kiest zorgvuldig een goed plekje uit.

Het aantal eieren dat een kip per jaar legt verschilt ook. Veel rassen kunnen 150 tot 200 eieren per jaar leggen. Echte legkippenrassen leggen tot wel 250 eieren per jaar! Kippen in de legkippenhouderij leggen meestal ongeveer dertig tot vijftig eieren achter elkaar, hierna houden ze één of enkele dagen rust. Daarna leggen ze weer elke dag een ei.

Wist je dat!

De eerst gelegde eieren hebben een dikkere eischaal dan de eieren aan het einde van het seizoen. Eieren van oudere kippen hebben vaak een dunnere schaal dan die van jonge kippen.'s Zomers zijn de eischalen ook dunner dan 's winters. Dit komt omdat in de zomer de meeste eieren worden gelegd. De kip kan dan minder voedingsstoffen uit het voer in elk ei stoppen.

Een wit, gespikkeld en bruin kippenei

Foto: Timothy Titus

2.4.4. Meer weten? Een goed plekje om een ei te leggen

Een kip legt niet zomaar ergens haar ei. Ze kiest haar plek uit op:

Plaats

De plek moet rustig zijn. Ook in een stal zoekt een kip een rustige plek op. Omdat kippen vaak 's ochtends hun ei leggen, is het niet verstandig om dan te voeren.

Nestbodem

De bodem moet een beetje ruw zijn, bijvoorbeeld kunstgras, rubberen noppen of strooisel (zaagsel), zodat de eieren niet uit het nest kunnen vallen.

Licht

Kippen vinden het fijn als het in het nest wat donkerder is dan buiten het nest. Ze moeten wel iets kunnen zien, anders kunnen ze bang zijn om in het nest te gaan zitten.

Ruimte

Er moeten genoeg nesten aanwezig zijn in een stal, zodat alle kippen een ei kunnen leggen.

2.4.5. Meer weten? Kuikens

Als een ei gelegd is en als de boer het ei laat liggen, gaat de kip er op broeden. De hen draait af en toe de eieren om. Daarvoor worden alle kanten van het ei even warm. Ook zorgt het draaien ervoor dat het kuiken niet vast plakt aan de vliesjes die in het ei zitten. Na 21 dagen komt het kuiken uit het ei.

Ontwikkeling van een kuiken in het ei

Bron: Kippenpagina.nl

Klik [hier](#) voor een filmpje waarin je ziet hoe een kuiken in het ei groeit en klik [hier](#) voor een filmpje van een kuiken dat uit het ei komt. (Bron: Broedpagina.nl)

(<http://tinyurl.com/groeikuiken>)

(<http://tinyurl.com/uitkomenkuiken>)

3. Eten en drinken

Het eten van een kip is heel verschillend. Ze eten onder andere granen, zaden, peulvruchten, bessen, insecten, slakjes, wormen en andere kleine diertjes. Ze zoeken dit voedsel door te krabben op de grond. Dan kijken ze of er iets te eten in de grond zit, bijvoorbeeld wormen. Dit wordt scharrelen genoemd. Eten pikken ze op met hun gevoelige snavel. Kippen zijn ongeveer de helft van de tijd bezig met eten en het zoeken naar eten. Als kippen te weinig eten krijgen of zich vervelen, kunnen ze pikken aan de veren van andere kippen. Dit heet verenpikken. De andere kip vindt dit niet leuk.

Een kip drinkt elke dag ongeveer een glas water. In de zomer, als het warm is, drinkt de kip meer dan als het koud is. Ook drinkt een kip meer als ze eieren aan het leggen is of als ze hard groeit. Als ze veel droogvoer, als granen krijgt, drinkt ze ook meer.

Klik [hier](http://tinyurl.com/scharrelen) voor een filmpje van een scharrelende kip.
(<http://tinyurl.com/scharrelen>)

Voorbeeld van kippenvoer

Foto: Rob Doolaard

Wist je dat!

Kippen twee magen hadden?

Wist je dat!

Kippen kleine steentjes opeten. Deze malen het eten in de maag tot kleinere stukjes.

4. Zintuigen

Kippen hebben net als mensen zintuigen. Zintuigen zijn de organen waarmee we kunnen zien, horen, ruiken en voelen. Kippen gebruiken vooral hun ogen en gevoel om hun omgeving te verkennen. Met hun ogen en oren kunnen ze met soortgenoten 'praten'. Zo kunnen ze elkaar waarschuwen als er gevaar dreigt en weten ze hoe andere kippen zich voelen. Kippen leven namelijk in groepen en zo kunnen ze de andere kippen van hun groep beschermen. Ruiken en proeven kunnen kippen minder goed dan mensen.

4.1. Zien

Een kip kan niet ver kijken. Ze kan tot ongeveer 50 meter ver zien. Ze heeft haar ogen aan de zijkant van de kop zitten. Hierdoor kan ze bijna alles om haar heen zien met één van haar ogen. Alleen het kleine stukje voor de snavel ziet ze met twee ogen. Hierdoor is het voor een kip moeilijk om goed in te schatten hoe ver weg iets precies is. Mensen kunnen niet alles om hen heen tegelijk zien, maar zien wel alles met twee ogen. Hierdoor kunnen mensen wel goed diepte zien en kippen niet. Kippen kunnen meer verschillende kleuren zien dan wij.

Kippenoog

Foto: Onbekend

Als kippen iets interessants zien, pikken ze er graag naar. Ook kunnen ze zo hun eten goed oppikken. Kippen worden vooral aangetrokken door de kleur rood.

4.1.1. Meer weten? Rood

De kleur van de kam zegt veel over wat een kip aan het doen is of hoe ze zich voelt. Als een hen op de eieren zit, ziek is, in de rui is of geen eieren wil leggen, dan is de kam niet rood. Hierdoor trekt ze minder aandacht van de haan en kan ze in alle rust broeden of uitzieken. Ook hanen hebben een rode kam, waarmee ze hennen aantrekken. Als bij de haan de kam niet rood is, is er iets met hem aan de hand en zullen hennen niet snel met hem willen paren.

Doordat kippen aangetrokken worden door de kleur rood, kan het zijn dat ze andere kippen gaan pikken aan de kam of de lellen. Als deze kippen dit teveel doen, kan er een wond ontstaan die gaat bloeden. Bloed is rood van kleur, dus blijven ze door pikken.

Dit pikgedrag komt vooral voor bij kippen die zich vervelen of met teveel bij elkaar in één hok zitten. Hierdoor hebben ze niet genoeg ruimte om bijvoorbeeld opzij te gaan voor een dier dat hoger in rang staat. Hiervan raakt de kip geïrriteerd en gestrest. Chagrijnige kippen gaan elkaar pikken.

Kippen vallen op de kleur rood
Foto: Muhammad Mahdi Karim

4.2. Horen

Een kip kan niet zo goed horen als wij. Ze gebruiken wel veel geluiden om onderling met elkaar te praten. Kippen kunnen ongeveer dertig verschillende geluiden maken. Zo maken ze speciale geluiden wanneer er gevaar is. Ze maken zelfs andere geluiden bij gevaar uit de lucht (bijvoorbeeld een roofvogel) en bij gevaar vanaf de grond (bijvoorbeeld een vos).

Een oorschelp neemt geluiden op, waardoor de geluiden beter te horen zijn. Kippen hebben geen oorschelp, zoals mensen. Ze hebben een gaatje in hun kop waardoor het geluid binnenkomt. Omdat ze geen schelp hebben kunnen ze alleen geluiden van dichtbij horen.

Klik [hier](http://tinyurl.com/kippengeluiden) voor een filmpje met kippengeluiden.
(<http://tinyurl.com/kippengeluiden>)

Oor van de kip zonder schelp
Foto: Annelies Schraven

4.3. Voelen

De snavel is voor de kip heel belangrijk om de omgeving mee te verkennen. In de snavel zitten een heleboel zenuwen en vooral met de punt van de snavel kan de kip goed voelen. Dit zorgt ervoor dat de kip heel precies kan pikken.

Een kip kan met haar snavel voelen of iets hard of zacht is, of iets warm of koud is en of iets glad of ruw is. Ook kan de snavel pijn doen, ze kan namelijk met de snavel pijn voelen.

De gevoelige snavel

Foto: Annelies Schraven

4.4. Ruiken

Een kip heeft ook een neus en kan dus ruiken. Ze gebruikt haar neus om eten te zoeken en om soortgenoten te herkennen.

4.5. Proeven

Kippen kunnen niet zo goed proeven als mensen. Ze hebben 350 smaakpapillen, terwijl wij er 9.000 hebben! Smaakpapillen zijn een soort knopjes op je tong. Met deze knopjes kunnen we eten en drinken proeven. Ze kunnen wel zoete, zure, zoute en bittere smaken proeven.

5. Gezondheid

In een goede kippenstal moet een kippenboer aan veel dingen denken. Zo moet hij zorgvuldig het eten samenstellen om goed vlees of goede eieren van de kip te krijgen. De boer kan ook zorgen dat de kip eerder of later nieuwe veren krijgt, door bijvoorbeeld het licht in de stal langer te laten branden.

De gezondheid van de kip is natuurlijk heel belangrijk. Om kippen gezond te houden moeten ze een goede stal of hok hebben en goed voer krijgen.

Kippen op de boerderij

Foto: Rob Doolaard

5.1. Voer

Goed eten en schoon water om te drinken zijn heel belangrijk voor kippen. Als kippen te weinig energie, eiwit, mineralen of vitaminen krijgen, kunnen ze allerlei ziekten krijgen, groeien ze minder goed en leggen ze minder eieren.

Eet- en drinkbak voor kippen

Foto: Annelies Schraven

5.2. Een gezonde kip

Ook kippen worden af en toe ziek. Een zieke kip is rustiger, blijft met opgezette veren in een hoekje zitten, gaat minder eten, gaat hoesten, groeit minder goed of legt minder eieren. De eieren kunnen ook een zachtere eierschaal krijgen of een anders gekleurde eidooier.

Een goede stal, goed eten en schoon water zijn heel belangrijk om ervoor te zorgen dat kippen niet ziek worden. Er wordt nog meer gedaan om te voorkomen dat de kippen ziek worden. Zo krijgen ze bijvoorbeeld medicijnen in het eten of drinkwater om ervoor te zorgen dat ze gezond blijven.

Een hele zieke kip, in elkaar gedoken, hangende staart, niet actief en lelijke veren

Foto: Rob Doolaard

5.2.1. Meer weten? Ziek

Kippen kunnen net als wij een aantal ziekten krijgen. Er zijn allerlei ziekten die besmettelijk zijn, daar bedoelen we mee dat dieren de ziekte van elkaar kunnen krijgen. Deze ziekten worden veroorzaakt door bijvoorbeeld bacteriën (hele kleine 'beestjes'), virussen (nog kleiner) of parasieten. Parasieten zijn grotere beestjes die op kippen leven, zoals luizen, vlooien, teken en allerlei soorten wormen.

Wondjes

Kippen kunnen wondjes krijgen. Vaak komt dit doordat ze met teveel kippen in een hok of schuur zitten, dan gaan ze elkaar pikken. De boer probeert dit te voorkomen door de puntjes van de snavels van de kippen korter te maken, dan doen ze elkaar minder pijn.

Vlekziekte

Vlekziekte is een ziekte die komt door een bacterie. De kippen gaan zomaar ineens dood, of ze zijn heel ziek: ze zijn suf, hebben diarree en lopen soms wankel. Soms is de huid dik en zwart geworden. Ook voor deze ziekte is het belangrijk dat de stal zo goed mogelijk schoon is, want bacteriën zijn beestjes die makkelijk weer door andere kippen worden opgepikt.

Bloedluis

Kippen kunnen ook geplaagd worden door bijtende beestjes. Een heel bekende is de bloedluis. Eigenlijk heeft hij een verkeerde naam, want het is een mijt. Deze mijt zit overdag in spleetjes en kiertjes in de hokken en gaat 's nachts op de huid van de kip zitten om bloed te zuigen, net als bijvoorbeeld muggen en luizen bij mensen. De kip krijgt hier heel veel jeuk door.

Wormen

Wormen komen ook bij kippen voor. Sommige wormen zitten in de darmen. Andere wormen zitten in de keel en de longen, waardoor de kippen te weinig lucht krijgen. Ze krijgen het dan benauwd. Omdat ze dan met een gestrekte nek met open mond gaan staan, lijkt het alsof ze de hele tijd aan het gapen zijn.

Vogelgriep

Vogelgriep is een virusziekte die niet alleen belangrijk is voor kippen, maar ook voor mensen. Kippen stoppen met eieren leggen, beginnen te hoesten en niezen, krijgen traanogen, diarree en beginnen soms wankelend te lopen. Ze kunnen er ook ineens dood aan gaan, zonder dat de boer iets gezien heeft. Dit virus was vroeger niet gevaarlijk voor mensen, maar sinds 1996 zijn er ook mensen die vogelgriep gekregen hebben en er zelfs dood aan zijn gegaan!

6. Hokken en stallen

Als je dieren houdt, moet je ervoor zorgen dat ze gezond zijn. Er zijn verschillende manieren om kippen te houden. Naast gewone kippenstallen heb je ook scharrelstallen, stallen met een uitloop naar buiten en biologische stallen. De ene soort stal houdt meer rekening met wat de kippen willen dan de andere. Als een boer iets extra's doet voor zijn kippen, kan hij een keurmerk krijgen. Dat is een plaatje dat bijvoorbeeld op de eierdoos staat en waardoor mensen meer voor de eieren betalen. De boer verdient dan ook meer.

Boeren kunnen kippen op vier manieren houden.

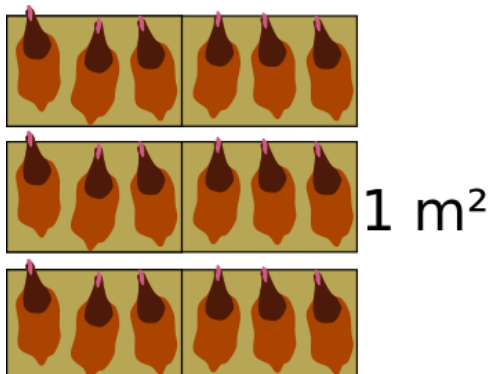
- Gangbare stallen
- Scharrelstallen
- Vrije uitloopstallen
- Biologische stallen

In een gangbare stal hebben kippen de minste ruimte en in een biologische de meeste.

6.1. Gangbare stallen

Gangbaar betekent eigenlijk 'gewone'. De gangbare stal is de goedkoopste manier om kippen te houden. Per vierkante meter zitten er 18 kippen. Dat zijn drie kippen op een vel tekenpapier. Deze stallen worden ook wel legbatterijen genoemd.

De legbatterij is een klein hokje dat lijkt op een kooi. Deze kooien mogen vanaf 2012 niet meer. Dan mogen kippen alleen nog maar in 'verrijkte kooien' leven. Deze kooien zijn iets groter, zodat de kippen met hun vleugels kunnen flapperen, iets wat ze graag doen. Ook moet een zitstok en een klein nestbakje aanwezig zijn in elke kooi. Deze verbeteringen zouden ervoor moeten zorgen dat de kip zich meer kan gedragen zoals ze wil. In deze verrijkte kooien hebben de kippen wel nog steeds minder ruimte dan in een scharrelstal, een vrije uitloopstal of een biologische stal.

De ruimte die kippen hebben in een gangbare stal

Foto: Mtcv

Pluspunten van gangbare stallen:

- De bodem van een kooi of legbatterij is een soort gaas, waar de poep doorheen valt. Omdat de poep van de kippen meteen uit de kooi op de lopende band valt, kunnen de kippen niet ziek worden van de bacteriën die in de poep zitten.

- De kippen zitten in kleine hokjes en beweging weinig. Daardoor hoeven ze niet zoveel te eten. Omdat de boer dus minder moet voeren is dat goedkoper. De eieren kosten daarom ook minder.

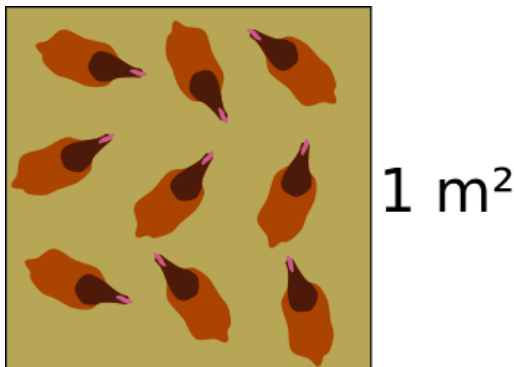
Minpunten van gangbare stallen:

- Doordat de kippen in een klein hokje zitten kunnen ze zich niet gedragen zoals ze willen.
- Omdat ze zich niet kunnen gedragen zoals ze willen, gaan ze raar gedrag vertonen zoals trillen met de kop.
- Hun botten worden minder sterk, omdat de kippen niet genoeg kunnen rondlopen in de kleine hokjes.
- De hokken hebben geen zachte bodem. De kippen kunnen daarvan pijn aan hun poten krijgen.

6.2. Scharrelstallen

Scharrelkippen worden in grote groepen gehouden, maar ze kunnen niet naar buiten. In een scharrelstal hebben de kippen twee keer zoveel ruimte als in een gangbare stal. De kippen hebben stro op een deel van de grond. De vloer is dicht, er is geen gaasbodem of rooster waar de mest doorheen valt. Daardoor kunnen de kippen scharrelen en een stofbad kunnen nemen.

In de scharrelstal worden negen kippen per vierkante meter gehouden. Er zijn zitstokken voor de kippen om op te slapen. Voor het leggen van de eieren zijn er legnesten. De snavels van de kippen mogen korter gemaakt worden, zodat ze elkaar niet (hard) pikken.

De ruimte die kippen hebben in een scharrelstal

Foto: Mtcv

Pluspunten van scharrelstallen:

- De kippen kunnen in een grotere stal rond lopen, wat goed is voor hun spieren en botten.
- De kippen kunnen scharrelen en hebben een legnest en een zitstok. Op deze manier kunnen ze een nest maken en eieren leggen. Ze kunnen slapen op de zitstok, wat kippen fijn vinden.

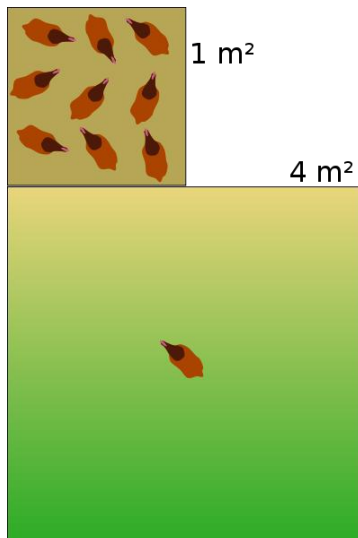

Minpunten van scharrelstallen:

- Kippen kunnen naar elkaars veren gaan pikken als ze zich vervelen. Als er teveel kippen in een stal zitten is het moeilijk om andere kippen niet tegen te komen. Doordat ze elkaar niet kunnen ontwijken, pikken ze elkaar. Als ze eenmaal een kip gepikt hebben, gaan ze steeds vaker pikken.
- Omdat er stro op de grond ligt, dwarrelt er meer stof door de stal. Hierdoor kunnen kippen problemen krijgen met ademen.
- Omdat alle kippen in één grote stal leven komen ze allemaal in contact met elkaar, waardoor ze eerder ziektes aan elkaar kunnen overbrengen.
- De kippen hebben meer eten nodig, omdat ze meer door de stal rondlopen.

6.3. Vrije uitloopstallen

Deze stallen lijken op scharrelstallen, maar vrije uitloopkippen kunnen de hele dag naar buiten. Overdag kunnen ze de hele dag naar buiten. Buiten groeien er planten. Daardoor kunnen kippen schuilen voor andere kippen en voor regen of wind. Buiten moet iedere kip vier vierkante meter ruimte hebben.

De ruimte die kippen hebben in een vrije uitloopstal

Foto: Mtcv

Pluspunten van vrije uitloopstallen:

- De kippen kunnen in een grotere stal en buiten rondlopen, wat goed is voor hun spieren en botten.
- De kippen kunnen scharrelen en hebben een legnest en een zitstok. Op deze manier kunnen ze een nest maken en eieren leggen. Ze hebben een zitstok, waar ze op kunnen slapen.
- Kippen kunnen zich meer gedragen zoals ze willen als ze naar buiten kunnen.

Minpunten van vrije uitloopstallen:

- De kippenboer ziet de kippen minder goed en kan ze niet zo goed controleren op ziektes, omdat de kippen een grote omgeving hebben en allemaal door elkaar rondlopen.

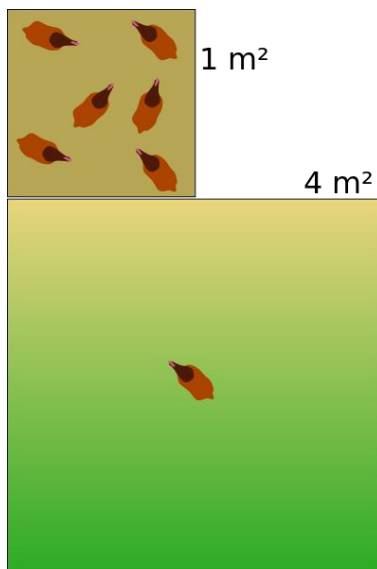

- De kippen kunnen in de poep pikken, waardoor ze makkelijker ziek kunnen worden.
- Doordat de kippen allemaal verspreid en moeilijk te vangen zijn, is het moeilijker om ziektes tegen te houden. De kippen raken elkaar meer aan en kunnen elkaar zo sneller ziek maken.
- De kippen hebben meer ruimte. Hierdoor kunnen ze meer lopen en verbruiken ze meer energie. Deze energie moeten ze dan weer opnemen via het voedsel.

6.4. Biologische stallen

De biologische kippen hebben de meeste ruimte van alle kippen. De kippen kunnen de hele dag naar buiten. In het buitenverblijf groeien planten, zodat kippen daar kunnen schuilen.

De biologische stal is zo ingedeeld dat de kippen rustig kunnen eten en scharrelen en dat de kippen op een rustige plaats kunnen rusten en slapen (op een zitstok) en eieren leggen. In een groot deel van de stal moet zaagsel liggen. Dat is meer dan de helft van de stal.

De ruimte die kippen hebben in een biologische stal

Foto: Mtcv

Pluspunten van biologische stallen:

- De kippen kunnen in een grotere stal en buiten rondlopen, wat goed is voor hun spieren en botten.
- De kippen kunnen scharrelen en hebben een legnest en een zitstok. Op deze manier kunnen ze een nest maken en eieren leggen. Doordat er een zitstok aanwezig is, kunnen de kippen daarop slapen. Dit vinden kippen fijn.
- Kippen kunnen zich meer gedragen zoals ze willen als ze naar buiten kunnen.

Minpunten van biologische stallen:

- De kippenboer ziet de kippen minder en kan hen niet zo goed controleren, omdat de kippen een grote omgeving hebben.

- De kippen kunnen in elkaars poep pikken, waardoor ze makkelijker ziek kunnen worden.
- Omdat de kippen in grote groepen leven, raken de kippen elkaar meer aan en kunnen elkaar zo sneller ziek maken.

7. Wetten en regels

Welke wetten en regels zijn er?

De meeste mensen zorgen goed voor hun dieren. Maar sommige mensen mishandelen dieren. Andere mensen houden dieren op een manier die niet goed is voor de dieren. Soms opzettelijk, veel vaker omdat ze geld willen verdienen door dieren te houden en meer geld verdienen als ze bijvoorbeeld meer dieren in een stal houden dan goed voor de dieren is. Daarom zijn er wetten gekomen die de dieren beschermen en ervoor zorgen dat ze een zo fijn mogelijk leven hebben.

De belangrijkste wet is de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren. In het kort wordt deze ook wel de GWWD genoemd. In deze wet wordt bijvoorbeeld geschreven dat je dieren niet zomaar pijn mag doen of dat je ze geen honger mag laten lijden.

Vanaf 1 januari 2013 komt er een nieuwe wet, de Wet Dieren. Deze lijkt veel op de GWWD, maar is nog uitgebreider.

In de GWWD staan vooral algemene regels. Bij de GWWD horen heel veel besluiten, die per diersoort vertellen hoe mensen de dieren moeten houden. Zo staan er regels over het houden van varkens in het Varkensbesluit en van legkippen in het Legkippenbesluit.

Wie controleert er?

Er zijn verschillende organisaties die bekijken of iedereen zich aan de regels houdt. Zo werken er voor de overheid (voor het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie) mensen van de Voedsel- en Warenautoriteit. Zij bewaken de veiligheid van ons eten.

Controleurs van de Algemene Inspectiedienst van de overheid bezoeken plaatsen waar dieren worden gehouden en kijken of iedereen zich wel aan de regels houdt. Ook heeft de Dierenbescherming eigen controleurs.

Wanneer mensen zich niet aan de wetten en regels houden, kunnen ze gestraft worden. Meestal bepaalt de rechter welke straf iemand krijgt, maar sommige controleurs mogen ook zelf straffen uitdelen. Er worden bijvoorbeeld boetes uitgedeeld of mensen mogen geen dieren meer houden.

8. Vlees en eieren

Kippen worden in Nederland gehouden voor het vlees en voor de eieren. Deze kun jij dan in de winkel kopen.

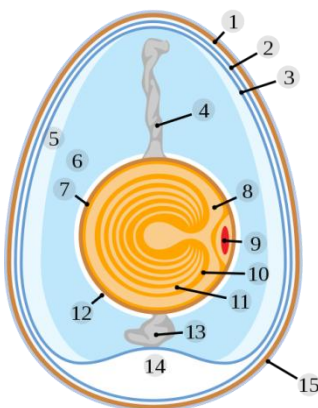
Eerst worden de kippen gefokt in fokkerijen. Vervolgens gaan de kippen naar de vleessector of naar de legsector. In de vleessector worden de kippen, als ze dik genoeg zijn, geslacht. In de legsector leggen de kippen eieren, die daarna naar een pakstation. gaan. Daar krijgen alle eieren een code, dit wordt een eistempel genoemd.

Leuke proefjes met eieren vind je [hier!](http://tinyurl.com/proefjes)
(<http://tinyurl.com/proefjes>)

8.1. Hoe ziet een ei eruit

Aan de buitenkant van het ei zit de schaal. In de schaal zitten hele kleine gaatjes die ervoor zorgen dat lucht in en uit het ei kan. Aan de binnenkant van de schaal zitten twee vliezen, waar geen water of lucht doorheen kan. In deze vliezen zit het eiwit en de eidooier. Wanneer een ei bevrucht wordt, groeit er een kuiken in het ei. Om te zorgen dat de dooier op zijn plaats blijft zitten in het ei, zit het vast aan twee hagelsnoeren. Dat zijn een soort van touwtjes waarmee de dooier vast zit aan het ei. Aan de bolle kant van het ei zit een holle ruimte met lucht, dit heet de luchtkamer.

In het plaatje kun je zien hoe een ei is opgebouwd, wat men anatomie noemt.

1. Schaal
2. Buitenste schaalvlies
3. Binnenste schaalvlies
4. Hagelsnoer
5. Buitenste eiwit
6. Middelste eiwit
7. Dooiervlies
8. Eidooier
9. Kiemvlek = hieruit groeit het kuiken als het ei bevrucht is
10. Donkergeel eidooier
11. Lichtgeel eidooier
12. Binnenste eiwit
13. Hagelsnoer
14. Luchtkamer
15. Schaal

De anatomie van een ei

Foto: Frank Horst

Wist je dat!

Er trucjes zijn om te weten of een ei vers of al oud is? Wanneer je een ei in water legt zal een vers ei naar de bodem zakken en een oud ei blijven drijven. Of als je het ei breekt en de eidooier is nog mooi bol en stevig, dan is het ei ook nog vers. Een ei is buiten de koelkast ongeveer nog 2 tot 3 weken goed om te eten. Als je het in de koelkast legt is het tot 1 maand houdbaar.

8.2. Hoe komen eieren in de winkel terecht

Om eieren en vlees te krijgen, begin je in de fokkerijen. De eieren die door de kippen zijn gelegd gaan naar een broederij. Hier worden de eieren uitgebroed in speciale

machines, de broedmachines. De kuikens die hier geboren worden, gaan naar vermeerderingsbedrijven. De kuikens groeien op en gaan ook weer eieren leggen. Uit deze eieren komen dieren die als vleeskuiken of als legkip gehouden worden. Ze worden uitgebroed op een boerderij. De kuikens die uit deze eieren geboren worden, heten eendagskuikens. Vanaf dan gaan vleeskuikens naar andere boerderijen dan leghennen. Bij vleeskuikens gaan mannetjeskippen en vrouwtjeskippen allemaal naar hetzelfde bedrijf. Hanen leggen natuurlijk geen eieren, dus bij legkippen gaan alleen de hennen naar de boerderij.

Hieronder staat een plaatje om het duidelijker te maken.

Hanen en hennen in de fokkerij.

Hennen leggen eieren, die naar de broederij gaan.

De kuikens die uit deze eieren komen gaan naar vermeerderingsbedrijven waar ze groot worden.

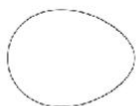
Als deze kuikens ouder zijn gaan ze ook weer eieren leggen waar kuikens uitkomen.

Deze kuikens gaan ...

Of naar de legsector

om eieren te leggen

Of naar de vleessector

om op te groeien en geslacht te worden voor het vlees

Productie van eieren en kippenvlees

Foto: Rob Doolaard en Annelies Schraven

8.3. Fokkerijen

In de fokkerijen worden verschillende kippenrassen gefokt. De beste kippen worden gekozen om eieren te leggen en kuikens te maken. Zo krijgen de fokkerijen kippen die bijvoorbeeld veel eieren leggen of veel vlees maken.

8.4. Vleeskuikensector

Op de dag dat ze geboren zijn, gaan de eendagskuikens naar de boer die de vleeskuikens houdt. De stal waarin ze komen is lekker warm, 33°C (dit is te vergelijken met een erg warme zomerdag)! Bij deze warmte voelen de kuikens zich het best. Ze worden zes weken op deze boerderij gehouden en grootgebracht, dit wordt de mestperiode genoemd. Aan het einde van de mestperiode wegen de kuikens twee tot drie kilogram. Voordat ze weggebracht worden naar de slacht, controleert een dierenarts de gezondheid van de kuikens. Als ze goedgekeurd zijn, gaan ze naar de slachterij. In de slachterij worden de vleeskippen doodgemaakt en vervolgens worden de stukjes vlees er afgehaald. Tenslotte worden de onderdelen van de kip verkocht aan de groothandel. Die verkoopt het vlees aan de supermarkt, waar jij het vervolgens kunt kopen.

8.5. Legkuikensector

In de legsector worden vrouwtjeskippen gehouden die veel eieren leggen, zodat wij eieren kunnen eten. Vrouwelijke kuikens (hennetjes) worden als eendagskuikens bij de broederij gescheiden van de mannelijke kuikens (haantjes), want hanen leggen geen eieren.

De eieren die gelegd worden gaan verder naar het pakstation.

8.6. Pakstation

De eieren die gelegd zijn op de legbedrijven gaan naar het pakstation. Hier worden de eieren gesorteerd en in dozen gedaan. Eieren worden gesorteerd in de kwaliteitsklasse A, B en C. Alleen de eieren van klasse A (de beste) worden naar de winkels gebracht, zodat jij ze kan kopen om op te eten. Deze eieren krijgen allemaal een eistempel.

Wist je dat!

Er eieren worden gebruikt om koekjes te bakken, maar ook om shampoos te maken.

8.7. Eistempel

Alle eieren die in de Europese Unie in de winkel worden verkocht, hebben een eistempel. Op dit stempel kun je zien waar het ei vandaan komt. Een voorbeeld van een stempel is:
2 NL 45246 01

Het eerste cijfer zegt van wat voor boerderij de kip komt:

- 0 = Biologisch
- 1 = Vrije uitloop
- 2 = Scharrel
- 3 = Gangbaar

De twee letters geven aan uit welk land de eieren komen, NL betekent Nederland.

De cijfers daarachter geven aan op welke boerderij en in welke stal het ei is gelegd.

Klik **hier** voor meer uitleg over de eistempel op de website van de Dierenbescherming.
(<http://tinyurl.com/eistempel>)

Op de eierdozen kan je zien hoe groot de eieren zijn die erin zitten. Er staan letters op die de maten aangeven, namelijk de S, M, L en XL. De kleinste maat ei is S en XL-eieren zijn de grootste. De maten van de eieren worden bepaald door het gewicht:

- Small (S) minder dan 53 gram
- Medium (M) 53 tot 63 gram
- Large (L) 63 tot 73 gram
- Extra large (XL) 73 gram of zwaarder

De stempels op de eieren, als je goed kijkt zie je dat dit gangbare eieren zijn uit Nederland
Foto: Onbekend

8.7.1. Meer weten? Eierdozen

Andere belangrijke informatie die op de eierdoos staat, is:

- Type eieren:
Zijn de eieren kooi, scharrel, vrije uitloop of biologisch?
- Tenminste houdbaar tot:
Tot wanneer zijn de eieren tenminste goed om nog gegeten te worden?
- Kwaliteitsklasse:
Van welke kwaliteitsklasse zijn de eieren? Tegenwoordig worden alleen eieren van A-kwaliteit verkocht, de beste kwaliteit.
- Na aankoop gekoeld bewaren:
Dit geeft aan dat de eieren na aankoop op een koude plek moeten worden bewaard.
- Registratienummer pakstation:
Op de eierdoos staat welk bedrijf de eieren heeft verpakt.
- Keurmerken:
De eieren die in de doos zitten kunnen voldoen aan extra eisen. Door het keurmerk zie je wat voor extra eisen er waren, zoals bijvoorbeeld meer ruimte of vers gras voor de kippen. Zo weten de mensen in de supermarkt wat ze kopen.
- Uitleg eicode:
De uitleg van de eicode moet verplicht vermeld worden.
- Naam en adres pakstation.
- Legdatum:
De datum waarop de eieren zijn gelegd.

- Verpakkingsdatum:
De datum waarop de eieren zijn verpakt.
- IKB-keurmerk:
Dit is een keurmerk die de boeren controleert of de kippen zich fijn voelen op de boerderij.

9. Welzijn

Kip

Voor de kip is het natuurlijk belangrijk dat hij gezond is. Hij moet goed te eten krijgen, niet bang hoeven te zijn en zich zo kunnen gedragen als hij wil. Als de kip alles krijgt wat hij nodig heeft, is zijn welzijn goed. Kippen worden door mensen gehouden. Ze kunnen dus niet zelf zorgen voor hun eten en drinken, een warm plekje, groepsgenootjes of beter worden als hij ziek is. De kip is afhankelijk van de mensen die voor hem zorgen. Wij (of de boer) moeten dus zorgen dat hij goed verzorgd wordt.

Boer

De boer wil het liefst allemaal gezonde kippen hebben. Hij wil natuurlijk ook genoeg geld verdienen. Wat hij verdient hangt af van wat kopers willen betalen. Als hij veel aan het dierenwelzijn van zijn kippen wil doen, kost dat vaak meer. De kopers moeten het er dan wel voor over hebben om meer te betalen.

Klant in de winkel

Jij bent belangrijk voor dierenwelzijn als je klant bent in de winkel. Als je alleen goedkoop vlees wilt kopen, krijgt de boer minder geld. Hij kan daarvan minder doen voor zijn dieren. Als je in de winkel een duurder stukje vlees koopt, krijgt de boer vaak ook iets meer en kan hij wel wat extra's doen voor zijn dieren. Hij kan ze bijvoorbeeld meer ruimte geven of duurder voer voor ze kopen. Vaak kun je op het pakje vlees zien of de dieren bijvoorbeeld meer ruimte krijgen of naar buiten kunnen. Er staat dan een keurmerk op: een plaatje of een woord dat betekent dat het bijvoorbeeld biologisch vlees is.

Partij voor de Dieren

De Partij voor de Dieren wil dat er in Nederland beter met dieren wordt omgegaan. Zij wil bijvoorbeeld minder dieren op een boerderij, zodat de dieren meer ruimte hebben. De Partij voor de Dieren wil dat er betere wetten komen in Nederland die zorgen voor een betere behandeling van alle dieren.

Dierenbescherming

De Dierenbescherming komt op voor de rechten van dieren. Zij wil dat alle dieren goed behandeld worden. De Dierenbescherming is tegen dierenmishandeling. Zij richt zich vooral op huisdieren, proefdieren en wilde dieren. Maar steeds vaker ook op de landbouw. Als er dieren in de landbouw niet goed behandeld worden, komt de Dierenbescherming daartegen in actie. De Dierenbescherming wil bijvoorbeeld dat alle dieren genoeg ruimte hebben en dat ze niet hun hele leven binnen staan.

Klik [hier](http://kidsforanimals.nl/) voor de Jeugdwebsite van de Dierenbescherming.
(<http://kidsforanimals.nl/>)